

RECENZII

Mark Bourrie, *ISIS. Jocul morții. Martiri, asasinate și fascinație*

Începând cu anul 2014, ISIS a avut un impact major la nivel geopolitic prin implicarea în conflictele violente din Orientul Mijlociu și prin preluarea teritoriilor cucerite cu scopul de a crea un califat. Vizibilitatea internațională a fost obținută prin sutele de atacuri teroriste din întreaga lume revendicate și prin desfășurarea unor acte monstruoase, cum ar fi execuțiile, decapitățile sau violurile publicate în mediul online. Statul Islamic își are rădăcinile în fosta grupare teroristă Al-Qaeda. În anul 2004, liderul Abu Musab al-Zarqawi a decis înființarea unei noi grupări militante de sine stătătoare, interesul manifestat în acea perioadă fiind pentru zona Irak. Numele organizației până în anul 2013 a fost ICI (Statul Islamic din Irak) și, odată cu victoriile obținute în Siria, grupul a fost redenumit ISIS (Statul Islamic din Irak și Siria). Unul dintre cele mai controversate evenimente care au șocat opinia publică a fost înregistrarea și uciderea jurnalistului american James Foley, în anul 2014. În decurs de o lună, ISIS a semănat teroare din nou cu un videoclip în care era prezentată decapitarea unui alt jurnalist american, Steven Sotloff. Spațiul MENA a fost analizat de numeroși specialiști în relații internaționale și au fost realizate mai multe lucrări¹ în care direcția principală evidențiată de acești autori se referă la evoluția statului sirian după declanșarea Primăverii Arabe.

O perspectivă specifică o regăsim la Mark Bourrie, profesor de istorie la Universitatea din Ottawa și Carleton, licențiat în domeniul istoriei la Universitatea din Waterloo și care are o diplomă de masterat în jurnalism în cadrul Universității Carleton și un doctorat în domeniul mass-media la Universitatea din Ottawa. Bourrie a colaborat cu mai multe agenții de presă, printre care *The London Free Press*, *The Globe and Mail*, *The Toronto Star* și *Toronto Sun*. Este autorul a 11 volume, dintre care amintim: *The Fog of War: Censorship of Canada's Media in World War II* (Key Porter Books, Toronto, 2011), *Fighting Words: Canada's Best War Reporting* (Dundurn, Toronto, 2012), *Kill the Messengers: Stephen Harper's Assault on Your Right to Know* (Patrick Crean Editions/HarperCollins, Toronto, 2015).

Volumul *ISIS. Jocul morții. Martiri, asasinate și fascinație* (cu titlul original *The Killing Game: Martyrdom, Murder and the Lure of ISIS*) a fost publicat în anul 2016 la HarperCollins Publishers (Toronto). În același an a fost tradus în limba română de Cristina Ispas, cu o prefață de Iulian Fota. Designul copertei a

¹ Tim Anderson, *The Dirty War on Syria. Washington, Regime Change and Resistance*, Global Reserch, Montréal, 2015; Charles R. Lister, *The Syrian Jihad. Al-Qaeda, the Islamic State and the Evolution of Insurgency*, Oxford University Press, New York, 2015; John McHugo, *Syria. A recent history*, The New Press, New York, Londra, 2014.

fost conceput de Dan Mihalache, cu o ilustrație în care un călău ISIS, supranumit „Buldozerul din Fallujah”, se pregătește să execute un adolescent pentru că acesta ascultase muzică occidentală. Tânărul a fost executat public deoarece, prin alegerea sa de a asculta muzică occidentală, a încălcat legea Sharia, care se bazează pe normele islamice tradiționale.

Lucrarea cuprinde 13 capitole relevante despre Statul Islamic și despre rolul acestei mișcări teroriste pe scena internațională. Autorul descrie momentul în care s-a constituit această mișcare, care sunt convingerile religioase, cum se desfășoară propaganda, cât de eficiente se dovedesc a fi rețelele de socializare pentru a atrage noi luptători și care sunt motivele pentru care a devenit atât de vizibilă.

Mark Bourrie analizează modul în care cea mai bogată organizație teroristă la nivel mondial a reușit prin mijloacele moderne de comunicare (internetul și rețelele de socializare în special) să recruteze și să radicalizeze tineri, fiind totodată și cea mai eficientă în acest domeniu, recrutorii fiind specialiști în comunicare. Pe parcursul celor 13 capitole este analizată relația dintre mass-media, ISIS și tinerii occidentali care aleg să renunțe la familie și educație pentru a călători în Orientul Mijlociu. Lucrarea caută răspunsuri la următoarele întrebări:

- De ce ar alege tinerii să lupte în războaiele altora, alături de oameni atât de sângeeroși și de cruzi cum sunt cei din ISIS?
- Cum a devenit Statul Islamic din Siria și Irak atât de eficient în ademenirea luptătorilor străini?
- Care este rolul rețelelor sociale în acest proces?
- Care este profilul potențial al tânărului luptător ISIS?

Ascensiunea ISIS și vizibilitatea obținută pe plan internațional ar fi putea contribui la determinarea tinerilor să călătorească și să lupte în Orientul Mijlociu pentru salarii foarte mari și pentru a se afla în mijlocul acțiunii, în acest sens fiind foarte important de analizat și relația dintre jocurile video violente, așa cum sunt majoritatea, și radicalismul islamic (în prezent, Organizația Mondială a Sănătății are în vedere includerea jocurilor video pe lista cauzelor tulburărilor psihice)². Abu Sumayyah, un luptător britanic pentru ISIS, scria pe Twitter că „războiul constituie realitatea virtuală supremă. *Call of Duty*, unul dintre cele mai populare jocuri video din lume, le oferă celor care îl cumpără ocazia să împuște alți oameni într-un cadru foarte realist, care simulează războiul modern, cu tot cu rănilor sângerânde... Recruții ajung să joace acest joc în 3D, iar atunci când câștigă, răsplata este pe măsură: bani, glorie, femei, pradă de război” (p. 81). Însă, în cazul tinerilor occidentali, apare indiferența față de noțiuni precum *patriotism* sau *datoria față de comunitate*.

² World Health Organization, *Gaming Disorder*, disponibil la <https://www.who.int/features/qa/gaming-disorder/en>.

Organizația teroristă a devenit atât de eficientă deoarece are la bază recrutori experimentați și pentru că folosesc noile medii de comunicare pentru a ademeni luptători: „Twitter și celelalte rețele sociale reprezintă o legătură vitală pentru acești oameni, care nu-i ajută numai în sensul de a se simți apropiați de o comunitate, ci și pentru a se instrui” (p. 140). Eficiența ISIS a fost demonstrată prin faptul că a reușit să atragă tineri din toate colțurile lumii, chiar și din Australia, așa cum este și cazul lui Jake Bilardi, „un adolescent de numai 14 ani care a fost unul dintre luptătorii străini din cadrul ISIS care s-a sinucis într-un atentat cu bombă” (p. 289).

În ceea ce privește profilul unui potențial luptător ISIS, trebuie precizat că tinerii provin din familii divorțate, din punct de vedere al educației sunt foarte puțini cei care au studiile liceale finalizate și cei mai mulți dintre aceștia dețin cazier, acest profil regăsindu-se în Germania (p. 79). Există și excepții provenite din Marea Britanie, unde aceste cauze nu sunt de natură socială și tinerii provin din familii bogate. De asemenea, există, printre tinerii recrutați, studenți canadieni și americani care au renunțat la facultate. Un astfel de luptător este John Maguire, un fost student canadian care a călătorit în Siria și a ajuns în fruntea unei echipe de propagandă a ISIS. Acesta s-a filmat în zona de război și a explicat alegerea făcută: „Vă întrebați probabil cum am ajuns aici. Și de ce tocmai unul dintre voi se întoarce împotriva voastră? Răspunsul este simplu: am acceptat chemarea adevărată a profeților și a mesagerilor lui Dumnezeu” (p. 16). La scurt timp, John Maguire a fost ucis. Această înregistrare disponibilă la nivel global nu poate stabili problemele de natură socială cu care se confrunta acest student, de la divorțul părinților când era în perioada adolescenței și era crescut de bunică. Încerca tot timpul să-și facă prieteni, căutând mereu să se facă acceptat de ceilalți. Maguire s-a convertit la Islam încă din perioada facultății și a devenit tot mai interesat de această religie, evitând să le vorbească bunicilor despre decizia sa, după convertire devenind secretos și destul de superficial cu oamenii, toate cunoștințele sale aflând de pe YouTube că acesta s-a alăturat Statului Islamic (p. 24).

Autorul descrie ISIS drept „o organizație mixtă de jihadiști provenind din Orientul Mijlociu, Afganistan, Pakistan, fosta Uniune Sovietică, Balcani, Africa de Nord și de Vest care încearcă să-și impună regulile și valorile pe un teritoriu cât mai vast, indiferent de credințele religioase sau politice ale localnicilor” (p. 25). Este o organizație mixtă, formată din mai mulți membri de naționalități diferite, care și-au asumat riscul de a sfârși uciși în schimbul unor sume de bani care nu au fost garantate, ci în funcție de victoriile obținute sau de obiectele de valoare furate și vândute pe piața neagră. Prin urmare, Statul Islamic a încorporat persoane din diferite medii sociale și de activitate, de la studenți ușor de convinși până la foști soldați care nu s-au putut reintegra în societate.

Privind retrospectiv, după Primăvara Arabă³ de la sfârșitul anului 2010, în mai multe țări din Orientul Mijlociu și din nordul continentului african au început o serie de revolte care s-au transformat în revoluții într-un timp foarte scurt. În urma acestor revoluții, unele state au reușit să-și schimbe regimul politic (Tunisia și Egipt), iar în altele, cum este cazul Siriei, Primăvara Arabă nu a constituit decât un moment precursor pentru începerea unui război civil care se desfășoară și în prezent. Prin urmare, ISIS apare în mijlocul unui război civil și luptă în funcție de propriul interes, acela de resuscitare a Califatului (p. 97).

Autorul lucrării oferă încă de la început o serie de precizări privind terminologia tocmai pentru a clarifica eventualele confuzii, motiv pentru care avem în față o carte care poate fi citită ușor și nu necesită o pregătire în domeniul relațiilor internaționale. Un astfel de exemplu privind terminologia este chiar numele organizației teroriste, autorul preferând denumirea de ISIS (Statul Islamic din Irak și Siria) față de alte denumiri, precum „Statul Islamic” sau „Statul Islamic din Irak și Levant”, motivând că, dacă ar folosi prima denumire, ar însemna că ar recunoaște acest stat, iar referitor la cea de-a doua, susține că este incorectă din punct de vedere geografic, deoarece doar o mică parte din teritoriul Levantului se afla sub ocupația acestei organizații teroriste (p. 11).

În accepțiunea autorului, terorismul este echivalent cu o stare de război și alege să folosească în cartea sa definiția lui Paul Wilkinson: „Termenul de *terrorism* implică premeditare și intenția de a instaura un climat de teroare; presupune o țintă mult mai vastă decât țintele imediate; presupune și atacuri asupra unor ținte întâmplătoare, inclusiv ținte civile; gruparea teroristă se simte de obicei marginalizată în societatea unde își desfășoară activitatea, care o vede ca pe o aberație în sensul literal al cuvântului, ca pe o entitate care violează normele societății privind gestionarea disputelor și a protestelor; gruparea teroristă are ca principal scop influențarea atitudinii politice a guvernelor, comunităților sau a anumitor grupuri sociale”⁴. Conceptul *califat* este descris drept un teritoriu condus de un lider care este succesorul lui Mahomed, scopul acestuia fiind expansiunea acestei regiuni. Teritoriul Siriei a făcut parte din Imperiul Otoman din anul 1516 și până la sfârșitul Primului Război Mondial, în anul 1918, și a fost transformat într-un califat care a purtat numele Umayyad, care își avea centrul politic și religios în Damasc. Prin urmare, câteva state au mai experimentat acest sistem de guvernare⁵.

În volumul lui Bourrie, analiza este efectuată la nivel microsocial, iar unitatea de analiză este reprezentată de individ. Actorul principal este organizația teroristă ISIS, subiect care este dezvoltat pe larg. Bazele acestei organizații teroriste au fost conturate de un tânăr pe nume Ahmad Fadhil, care avea optsprezece

³ Marc Lynch, *The Arab Uprising. The Unfinished Revolutions of the New Middle East*, Public Affairs, New York, 2012, p. 9.

⁴ Paul Wilkinson, *Terrorism Versus Democracy: The Liberal State Response*, ediția a III-a, Routledge, Oxford, 2011, p. 4.

⁵ François Massoulié, *Conflictele din Orientul Mijlociu*, Editura All, București, 2003, p. 43.

ani când tatăl său a murit, în anul 1984. Fără un model de urmat, s-a decis să abandoneze școala, să consume băuturi alcoolice, să folosească droguri, fapt pentru care avea conflicte cu poliția⁶. Mama sa a decis să-l trimită la un curs de auto-ghidare cu orientare islamică. Acest lucru l-a reabilitat și l-a pus pe o altă direcție. Anul 2006 a fost conturat de moartea liderului în urma unui atac aerian orchestrat de SUA, moment în care erau create fundațiile unui stat islamic independent și număra opt milioane de oameni care puteau controla un teritoriu mai mare ca Iordania. În 2011, după retragerea SUA, noul lider, Abu Bakr al-Baghdadi, care tocmai s-a autodetonat, a extins prezența organizației în Siria și a restabilit o prezență în nordul Irakului. În iunie 2014, gruparea a ocupat orașul Mosul din Irak, un important punct strategic, urmând ca în luna mai a anului 2016 să cucerească orașelul irakian Ramadi și orașul sirian Palmyra. Între timp, aliații săi au ocupat aeroportul Sirt din Libia. Astăzi, aproximativ treizeci de țări, incluzând Nigeria, Libia și Filipine, au grupuri ce susțin că fac parte din gruparea teroristă⁷.

ISIS a câștigat vizibilitate și teritorii prin campanii militare extrem de violente, prin răpirea cetățenilor străini și prin crearea unor filmulețe în care aceștia sunt executați cu o cruzime nemaiîntâlnită la alte organizații teroriste (p. 128). Execuția care a scandalizat opinia publică și a rămas în mentalul colectiv este cea a lui James Foley, un jurnalist american capturat de ISIS și forțat să recite un discurs adresat guvernului american: „Cer prietenilor, familiei și tuturor celor dragi să se ridice împotriva adevăraților criminali ai mei, care sunt membrii guvernului american. Soarta mea este numai rezultatul faptului că s-au complăcut într-o situație și al actelor lor criminale. Cred că la final mi-aș fi dorit să nu fi fost american” (p. 137). Elementul de noutate a rezultat din partea călăului care l-a ucis pe Foley, care a rostit un mesaj într-o engleză cu accent britanic pentru președintele Obama referitor la următoarea victimă, un jurnalist american, Steven Sotloff: „Obama, viața acestui cetățean american depinde de următoarea ta decizie” (p. 138).

Dependența de internet este o problemă reală cu care se confruntă oamenii de toate vârstele, însă în special tinerii folosesc noile tehnologii de comunicare pentru a se integra în diferite comunități. Pe teritoriul american, aproximativ „93% dintre tineri utilizează internetul în mod frecvent, iar mai mult de 80% au acces wireless” (p. 65). Este important de precizat acest aspect în măsura în care, „chiar dacă ISIS va fi zdrobit, agenții de propagandă vor putea foarte ușor să se instaleze oriunde există conexiune la internet” (p. 273).

La finalul volumului găsim o anexă intitulată „Canadieni despre care se știe că s-au alăturat ISIS”. Trebuie remarcat faptul că aceștia făceau parte din grupuri în funcție de zona geografică în care se aflau:

⁶ Michael Weiss, Hassan Hassan, *ISIS. Inside the Army of Terror*, Regan Arts, New York, 2015, pp. 11-12.

⁷ *Ibidem*, p. 15.

Grupul din Montréal-Laval, Grupul din Ontario, Grupul din Ottawa, Grupul din Edmonton, Grupul din Calgary etc.

Cea mai dificilă etapă în consolidarea ISIS o reprezintă recrutarea noilor luptători chiar și cu ajutorul noilor tehnologii de comunicare (p. 69). În același timp, tinerii care decid să se convertească și să urmeze ideologia promovată de ISIS descoperă un nou fenomen, numit de teoreticieni „contopirea identității”: „soldații simt că fac parte dintr-o nouă familie, în cadrul căreia sentimentul de loialitate este mai puternic decât în familiile pe care le-au lăsat în urmă” (p. 91). La nivelul organizației teroriste ISIS, cele mai multe morți sunt înregistrate în rândul luptătorilor străini. Acest fapt nu reprezintă un element de noutate, având în vedere că cei mai mulți dintre aceștia sunt tineri care nu au experiență pe câmpul de luptă. Totuși, luptătorii repatriați pot constitui adevărate bombe cu ceas, deoarece „își pot folosi antrenamentul, experiența de luptă, cunoștințele și contactele pentru a desfășura activități teroriste în UE” (p. 260).

Un răspuns la întrebarea „De ce ar alege tinerii occidentali să lupte în războiul altora?” vine chiar de la purtătorul de cuvânt al ISIS, Haji Mutazz, pentru Al Jazeera: „Poți scăpa de datorii luptând în numele lui Allah. Este cea mai bună afacere pentru oricine. Voi luptați, noi vă plătim specializarea în filosofie. Armata SUA oferă și ea un program similar, însă recruții trebuie mai întâi să-și satisfacă serviciul militar și numai după aceea pot merge la facultate. Programul nostru este pentru cei care au făcut deja o facultate și nu au posibilitatea să își plătească datoriile. Le vom suporta noi. Este o ofertă mult mai bună” (p. 151). Această nouă idee de recrutare prin care se face acest schimb este posibil să fi fost inspirată de un adolescent canadian, Abu Turaab, care nu considera că țara îi oferă suficiente oportunități și s-a alăturat ISIS. Acesta a conversat pe Twitter cu jurnalistul Stewart Bell, despre decizia lui afirmând următoarele: „Sistemul vostru educațional este o porcărie. 50.000 de dolari pentru patru ani? Patru ani de școală, după care rămâi pe cap cu datoria la care singur te-ai înghemat și începi să plătești. Asta dacă îți găsești de lucru” (p. 149).

O altă problemă care merită menționată, afirmă Bourrie, este a soldaților care s-au întors în țară după ce au luptat alături de ISIS. În privința Canadei, începând cu anul 2015, autoritățile au decis retragerea cetățeniei canadiene (doar în cazul în care beneficiază de dublă cetățenie) în urma unei condamnări pentru acte de terorism. Mai mult decât atât, „guvernul canadian le conferă agenților de securitate dreptul de a invada viețile private și online ale tuturor cetățenilor canadieni” (p. 229).

Volumul lui Mark Bourrie prezintă elemente de continuitate cu alte dezvoltări ale științelor politice în domeniul de referință ce surprind termeni precum *ISIS*, *propagandă*, *război civil*, *recrutare* și *radicalizare*, precum și rolul noilor tehnologii de comunicare. În ceea ce privește impactul cărții asupra dezvoltării ulterioare a științelor politice, trebuie menționat că aceasta a abordat o temă care este prezentă la nivel

internațional și prin intermediul media a fost posibilă urmărirea tuturor acțiunilor care au legătură cu subiectul ISIS – Jocul Morții. De asemenea, este una dintre puținele cărți care analizează rolul noilor medii de comunicare în războiul modern (vezi și Anna Erelle, *In the Skin of a Jihadist: A Young Journalist Enters the ISIS Recruitment Network*, Harper Paperbacks, New York, 2015).

Critica pe care o putem aduce volumului vizează abordarea „postpozitivistă” a autorului, greu de introdus în tipare clasice. Constructivismul reprezintă o punte de legătură între două abordări: raționalistă și reflectivistă. Teoria constructivistă înclină spre raționalism datorită epistemologiei pozitivistă și înclină spre reflectivism pentru că are o ontologie non-materialistă, adică idealistă. Din acest motiv, tipurile de explicații pe care constructiviștii le aduc nu se bazează pe cauzalitatea istorică, ci sunt mai degrabă explicații comprehensive.

Andreea-Nicoleta SAVA